

Recenzii

epithumetikon, și irascibilitatea, *to thumetikon*, ambele desemnate ca facultatea pătimitoare, *to patheton*, loc în care se manifestă afectele, *ta pathe* – a nu se confunda cu patimile ca atare, *ta pathemata*) și al dispoziției (*he diathesis*), care generează deprinderile sau obișnuințele (*ta hexeis*), atât cele pătimășe, cât și cele virtuozăse, este decisiv: „Dacă vrei să biruiești gândurile, tămăduiește-ți patimile” (Sf. Maxim Mărturisitorul, *Capete despre dragoste*, III,13; cf. III,78). Dacă analiza acestei lucrări lasă undeva de dorit, deși nu este pierdut din vedere (cf. cap. 2 și 3, *passim*), este tocmai în acest aspect cheie al relației dintre gândire și afectivitate (subliniată în cercetarea occidentală de Martha Nussbaum, bunăoară), precum și conexiunile lor somatice, investigate astăzi de neuropsihologie. Studiarea subiectului în opera integrală a unui singur autor filocalic ar fi putut oferi, credem, mai multe în acest sens.

În ansamblu, prin explorarea sistematică a proceselor interiorității umane așa cum apar în *Filocalie* și compararea lor cu psihologia modernă, lucrarea lui Christopher Cook reprezintă o achiziție importantă în efortul întâlnirii dintre spiritualitatea creștină și științele contemporane. O traducere românească ar fi întru totul binevenită.

Conf. dr. Sebastian Moldovan

Assaad E. Kattan, Fadi A. Georgi (eds.), *Thinking Modernity, Towards Reconfiguration of the Relationship between Orthodox Theology and Modern Culture*, (Balamand Theological Conferences 1), Daccache Printing House, Amchit, 2010, 230 p., ISBN: 978-9953-452-31-9

Confruntarea Bisericii Ortodoxe cu modernitatea este implicată în dimensiunea universală a celei dintâi. Ortodoxia reprezintă mult mai mult decât un „fenomen răsăritean”. Astăzi, regăsim o diversitate a experienței ortodoxe: diaspora, țări majoritar ortodoxe, țări cu comunități creștine mixte și țări în care credința ortodoxă este minoritară. Indiferent de mediu însă, este un fenomen global faptul că Ortodoxia este influențată de lumea modernă. În fapt, se poate vorbi chiar de o tradiție a dialogului unor gânditori creștini cu realitățile modernității apusene. Acesta a fost cazul lui Dostoievski, Soloviov, Bulgakov, Berdiaev și Evdokimov. Provocarea a survenit datorită celor trei factori principali ai modernității: 1) centralitatea și proeminența rațiunii umane, împreună cu credința în progresul infinit bazat pe rațiune; 2) centralitatea subiectului uman și 3) promovarea democrației ca un sistem politic în care individul ia decizii în acord cu sensul „rezonabil” al bunăstării sociale.

O provocare și mai puternică pentru ortodoxie e datorată „prăpastiei” care a apărut deja și care se adâncește neîncetat între modernitate și gândirea post-modernă. Teologia ortodoxă a încercat să fie actuală și să răspundă la aceste provocări ale contemporaneității prin dezvoltarea sau regândirea unui mare număr de concepte și idei teologice; sunt demne de amintit aici câteva linii directoare: personalismul (Zizioulas), libertatea (Yannaras), hermeneutica (Breck, Stylianopoulos), trupul uman (Clément), hirotonia femeilor (Behr-Sigel, Ware), dialogul interreligios (Khodr, Yannoulatos). Alte publicații mai recente (Clapsis, Kalaitzidis) au mai arătat că problema modernității nu a încetat niciodată să-i împingă pe gânditorii ortodocși la o adâncă reflecție teologică. Nu este mai puțin adevărat

că anumite provocări survin și din interiorul Ortodoxiei însăși; spre exemplu, după colapsul blocului comunist, a apărut un soi de „neo-naționalism” ortodox.

Acesta este cadrul care a determinat apariția volumului de față. În prefața lui (p. 5-10), editorii nu doar trasează liniile cultural-religioase amintite mai sus, ci recunosc și necesitatea unei analize mai profunde a raportului dintre teologia ortodoxă și cultura modernă. Această analiză poate depăși judecățile eronate și generalizările simpliste, lucru demonstrat și în cele treisprezece studii și articole reunite în acest volum. Ele sunt referate susținute în cadrul Simpozionului Internațional Ortodox ce a avut loc, cu participare ecumenică, la Mănăstirea Doamnei Noastre din Balamand (Liban), patronată de Prea Fericitul Ignatie al IV-lea (Hazim), Patriarhul Ortodox al Antiohiei și al Întregului Răsărit. Simpozionul „Gândind modernitatea” a fost organizat de Institutul de Teologie „Sf. Ioan Damaschin” – Universitatea din Balamand (Liban), Catedra de Teologie Ortodoxă a Universității din Münster (Germania) și Mănăstirea Patriarhală Balamand.

Iată care sunt titlurile și autorii contribuțiilor aduse la simpozion și care se regăsesc în acest volum:

Primul studiu îi aparține profesoarei de Istoria Bisericii Răsăritene Primare de la Universitatea din Joensuu (Finlanda), Merja Merras, și poartă titlul „Noi întâlnim modernitatea cu întrebări fără răspuns? Câteva reflecții hermeneutice” (p. 11-19).

Cunoscutul profesor de Patristică de la Seminarul Teologic „St. Vladimir” din New York, John Behr, este autorul celui de-al doilea studiu: „Reîntoarcerea la Primul Principiu. Articulația teologiei ortodoxe în context post-modern” (p. 21-35).

Al treilea studiu se intitulează „De la creația *theo*-logică la creația artistică. Prolegomene la dialogul între teologie și literatura modernă” (p. 37-77) și este semnat de Pantelis Kalaitzidis, directorul Academiei de Studii Teologice de la Volos (Grecia).

Cel de-al patrulea studiu îi aparține lui Job Getcha, profesor de Istoria Bisericii la Institutul Teologic „St. Serge”, Paris. Aici este tratată relația dintre „Tradiția liturgică bizantină și modernitate” (p. 79-91).

Membrii al Academiei de Științe din Moscova, Sergey Horujy, analizează „Hermeneutica trupului uman în acord cu antropologia isihastă” (p. 93-103).

Al șaselea studiu poartă incitantul titlu „Preoția cosmică și animalul uman. Vorbind despre om și lumea naturală în epoca științifică” (p. 105-131), fiind semnat de Elizabeth Theokritoff, specializată în teologie liturgică la Institutul de Studii Creștin-Ortodoxe de la Cambridge.

Următorul studiu îi aparține lui Athanassios Papatthasiou, editorul revistei teologice grecești *Synaxis*. El poartă titlul „Un orfan sau o mireasă? Sinele uman, identitățile colective și convertirea. O perspectivă ortodoxă” (p. 133-153).

Studiul al optulea tratează „Estetica sofiologiei” (p. 155-163) și este semnat de Marcud Plested, specializat în Teologie Patristică și director al Institutului de Studii Creștin-Ortodoxe de la Cambridge.

Unul dintre editorii volumului, Assaad Elias Kattan, profesor la Universitatea din Münster (Germania), se preocupă în studiul său de iconografie: „Icoana Bizantină, un pod între teologie și cultura modernă?” (p. 165-177).

Recenzii

Emmanuel Clapsis, profesor de Teologie Dogmatică la Institutul grec „Holly Cross” din Brookline, M.A., este autorul celui de-al zecelea studiu: „Duhul Sfânt în viața lumii. Tensiunea dintre particular și universal” (p. 179-199).

Printre autorii reuniți în volumul de față, se găsește și unul de origine română: Daniel Munteanu, care este specializat în Teologie Sistematică și activează la Universitatea Otto-Friedrich din Bamberg (Germania). El a redactat studiul „Cultura iubirii și hermeneutica adevărului. Relevanța antropologiei ecumenice pentru o societate pluralistă” (p. 201-211).

Georges Massouh, profesor de Studii Islamice la Institutul de Teologie „Sf. Ioan Damaschin” și director al Centrului de studii creștin-islamice de la Universitatea din Balamand, abordează dintr-o perspectivă antiohiană dialogul dintre religii ca aport la modernitate (vezi p. 213-217).

Ultimul studiu, „Vedere ecumenică” (p. 219-225), este semnat de Gaby Hachem, profesor de Ecumenism la Universitatea „Duhul Sfânt”, Kaslik (Liban).

În încheiere menționăm că avem de-a face cu o lucrare ce oferă o bună perspectivă a direcțiilor teologice moderne în Biserica Ortodoxă, cu referire directă la multe probleme de mare actualitate. Astfel se probează încă o dată nivelul teologic înalt în care își desfășoară activitatea Institutul Teologic „Sf. Ioan Damaschin” din cadrul Universității din Balamand. De asemenea, în urma lecturii cărții, cititorul primește o serioasă bază pentru a (re)gândi modernitatea dintr-o perspectivă creștin-ortodoxă. Este un motiv serios pentru ca șirul conferințelor teologice organizate la Balamand să fie continuat și pe viitor.

Dr. Ciprian Iulian Toroczka

Joseph Ratzinger, *Gesammelte Schriften Band I: Volk und Haus Gottes in Augustins Lehre von der Kirche. Die Dissertation und weitere Studien zu Augustinus und zur Theologie der Kirchenväter*, Herder, Freiburg-Basel-Wien, 2011, 792p., ISBN: 978-3-451-34053-6

Dacă în cazul papei Ioan Paul al II-lea am avut de-a face cu o personalitate a Bisericii Romano-Catolice înzestrată cu carismă și pasiune, în cazul actualului papă, Benedict al XVI-lea, avem de-a face cu un teolog înzestrat cu soliditatea și logica omului de știință riguros. (Detalii despre personalitatea actualului papă găsim în Peter Seewald, *Benedict al XVI-lea: Un portret văzut de aproape*, trad. Iosif Agiurgioaei, Sapientia, Iași, 2009. O listă bibliografică, ce cuprinde scrierile până la alegerea lui Joseph Ratzinger ca papă, se găsește în Joseph Ratzinger/Papst Benedikt XVI., *Das Werk. Bibliographisches Hilfsmittel zur Erschließung des literarisch-theologischen Werkes von Joseph Ratzinger bis zur Papstwahl*, Augsburg, 2009.) Chiar înainte de a fi ales papă, Joseph Ratzinger era cunoscut pentru teologia sa și lupta dusă de el – în special după alegerea sa ca prefect al „Congregației pentru Doctrina Credinței” – pentru salvarea doctrinei și moralei romano-catolice, în fața provocărilor modernității.

Celebra editură germană Herder și-a propus editarea și publicarea *Operele Complete* ale lui J. Ratzinger în 16 volume. Primele două volume din seria de *Opere Complete*, cuprind lucrările academice ale lui Joseph Ratzinger: disertația sa despre înțelegerea Bisericii la Augustin, respectiv lucrarea de abilitare despre teologia istoriei și înțelegerea Reve-